

**JINOYATLARNI OLDINI OLISH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH: MILLIY
QONUNCHILIK TAHLILI****ЦИФРОВИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ:
АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА****DIGITALIZATION OF THE CRIME PREVENTION SYSTEM: ANALYSIS OF
NATIONAL LEGISLATION**

Bozorov Sardor Qahramon o'gli

BUXDU "Yurisprudensiya" kafedrasi o'qituvchisi, advokat

bozorov_s@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18617583>

Jinoyatlarni oldini olish tizimini raqamlashtirish masalasi O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli raqamli transformatsiya siyosati bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu jarayon nafaqat texnologik modernizatsiyani, balki huquqiy mexanizmlarni qayta ko'rib chiqishni ham talab etadi. Shu bois jinoyat profilaktikasini raqamlashtirish masalasini milliy qonunchilik doirasida tizimli tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, mazkur sohaning konstitutsiyaviy asoslariga e'tibor qaratish lozim. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquq va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan. Shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish, qonuniylik va mutanosiblik prinsiplari raqamlashtirish jarayonining asosiy huquqiy chegaralarini belgilaydi. Jinoyatlarni oldini olish maqsadida videokuzatuv tizimlari, biometrik identifikatsiya, yuzni aniqlash texnologiyalari yoki sun'iy intellekt asosida ma'lumotlar tahlilini qo'llash faqat qonun bilan aniq tartibga solingan, zarur va mutanosib bo'lgan hollardagina yo'l qo'yilishi mumkin. Bu esa raqamli profilaktika mexanizmlarining konstitutsiyaviy nazorat ostida bo'lishini talab qiladi.

Jinoyatlarni oldini olish tizimining bevosita normativ asosi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun hisoblanadi. Mazkur qonunda profilaktika subyektlari, ularning vakolatlari va profilaktika turlari belgilangan. Raqamlashtirish sharoitida ushbu qonunning normalari elektron ma'lumotlar bazalarini yuritish, profilaktik hisobni raqamli shaklda tashkil etish, idoralararo axborot almashinuvi tizimini yaratish kabi yo'nalishlarda amaliy ahamiyat kasb etadi. Xususan, individual profilaktika choralarini amalga oshirishda shaxslarning elektron hisobini yuritish, ogohlantirish va nazorat choralarini raqamli platformalarda qayd etish imkoniyati paydo bo'ladi. Biroq amaldagi qonunchilikda sun'iy intellekt asosida xavf guruhlarini aniqlash yoki takroriy huquqbuzarlik ehtimolini prognoz qilish mexanizmlari alohida tartibga solinmagan. Bu esa kelgusida huquqiy aniqlikni ta'minlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Raqamlashtirish jarayonining eng muhim huquqiy komponentlaridan biri "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonundir. Mazkur qonun shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va qayta ishlashning asosiy prinsiplari — qonuniylik, maqsadlilik, mutanosiblik va xavfsizlikni belgilaydi. Jinoyat profilaktikasi doirasida to'plangan ma'lumotlar aniq belgilangan maqsadlarda qo'llanilishi, ortiqcha ma'lumot yig'ilishiga yo'l qo'yilmasligi hamda tegishli himoya choralariga ega bo'lishi shart. Shu bilan birga, biometrik ma'lumotlar va yuzni aniqlash texnologiyalaridan foydalanish masalalari yanada batafsil normativ tartibga muhtoj.

Ma'lumotlarni saqlash muddati, ularni o'chirish tartibi va fuqarolarning o'z ma'lumotlariga nisbatan huquqlari aniqroq reglamentatsiyani talab qiladi.

Axborotlashtirish va kiberxavfsizlik sohasidagi qonunchilik ham raqamli jinoyat profilaktikasi tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi va "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi normativ hujjatlar davlat axborot tizimlarini yaratish, ulardan foydalanish va ularni himoya qilish tartibini belgilaydi. Jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan yagona elektron platformalar davlat axborot tizimi sifatida ro'yxatdan o'tishi va axborot xavfsizligi talablariga to'liq javob berishi lozim. Chunki raqamlashtirish darajasi oshgani sari ushbu tizimlarning o'zi ham kiberhujumlar nishoniga aylanishi mumkin. Bu esa nafaqat ma'lumotlarning sizib chiqishi, balki noto'g'ri tahlillar yoki manipulyatsiya xavfini ham keltirib chiqaradi.

Tezkor-qidiruv faoliyati va jinoyat-protsessual qonunchilik ham raqamli texnologiyalardan foydalanishning protsessual chegaralarini belgilaydi. Texnik vositalar orqali kuzatuv olib borish, aloqa vositalarini nazorat qilish yoki yashirin monitoringni amalga oshirish qat'iy qonuniy asos va ko'pincha sud sanksiyasini talab etadi. Konstitutsiyaviy islohotlar natijasida shaxsiy hayotga aralashuv ustidan sud nazorati kuchaytirilgani raqamli nazorat vositalarini qo'llashda muhim kafolat hisoblanadi. Bu esa xavfsizlik va inson huquqlari o'rtasida muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, O'zbekistonda jinoyatlarni oldini olish tizimini raqamlashtirish uchun zarur normativ-huquqiy baza shakllangan. Kuchli jihatlar sifatida konstitutsiyaviy kafolatlarning mustahkamligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha alohida qonunning mavjudligi va axborot xavfsizligi tizimining shakllanganini ko'rsatish mumkin. Biroq sun'iy intellektdan foydalanishning huquqiy chegaralari, algoritmik qarorlar ustidan nazorat mexanizmlari, yuzni aniqlash texnologiyalarining protsessual maqomi va ma'lumotlar bazalarini integratsiya qilish standartlari yetarlicha aniq belgilanmagan.

Shu sababli, kelgusida raqamli profilaktika sohasida maxsus normativ-huquqiy hujjat qabul qilish, sun'iy intellektdan foydalanishning shaffoflik va hisobdorlik prinsiplarini mustahkamlash, algoritmik diskriminatsiyani oldini olish mexanizmlarini joriy etish hamda ma'lumotlar bazalarini mustaqil audit qilish tizimini yaratish maqsadga muvofiqdir. Jinoyatlarni oldini olish tizimini raqamlashtirish jarayoni faqat texnologik yangilanish emas, balki inson huquqlari va davlat xavfsizligi o'rtasidagi nozik muvozanatni ta'minlashga qaratilgan murakkab huquqiy transformatsiyadir. Shu nuqtai nazardan, milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirgan holda takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

AQSh va Buyuk Britaniya jinoyatlarni oldini olish tizimini raqamlashtirishda yetakchi o'rinda turadi. AQShda Predictive Policing tizimi, asosan, statistik ma'lumotlar asosida jinoyatlarni oldindan prognoz qilishga yordam beradi. Biroq, bu tizimning samaradorligi ba'zida shubha ostiga olinadi, chunki ba'zi hududlarda jinoyatlarni oldindan prognoz qilishda tizimning noaniqligi ko'rsatilgan.

Buyuk Britaniyada, jinoyatlarni oldini olishda CCTV kameralarining keng tarqalishi va real-vaqtda kuzatish tizimlaridan foydalanish odatiy holga aylangan. Biroq, ushbu texnologiyalarni keng qo'llash, shaxsiy hayotni buzish va jamiyatni nazorat qilish kabi xavflarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, Buyuk Britaniya jinoyatchilikni oldini olishda ma'lumotlarni

shaffof ravishda tahlil qilish va ushbu tizimlarning ijtimoiy ta'sirini to'g'ri baholashga katta ahamiyat bermoqda.

Xitoyda Social Credit System tizimi, jinoyatlarni oldini olishda raqamli monitoringni amalga oshiruvchi eng keng tarqalgan tizimlardan biridir. Biroq, bu tizimning cheklovlari va tizimli xatoliklari jamiyatda keng miqyosda tanqid qilinmoqda. Xitoy tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni qo'llashda hukumat tomonidan o'zgarishlarni kuzatib borish va ijtimoiy tengsizlikka olib keladigan holatlarni oldini olish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun (O'zbekiston).
3. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun (O'zbekiston).
4. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun (O'zbekiston).
5. "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonun (O'zbekiston).
6. O'zbekiston Respublikasi "Jinoyat protsessual kodeksi".